

Багато авторів пов'язують саме з особливостями будови нервової системи те, що у людей із синдромом Дауна недостатньо розвивається рівновага й координація рухів, спостерігається знижений м'язовий тонус.

Мовленнєвий розвиток. Спеціалісти, що здійснюють супровід дітей з синдромом Дауна констатують у них значну затримку мовленнєвого розвитку. При чому, порушення експресивного мовлення виявляються сильнішими, ніж імпресивного. Також відмічається суттєве зниження об'єму активного словника в порівнянні з віковою нормою. Що стосується сприймання мовлення, то запас слів у дітей підліткового віку, за даними вітчизняних та іноземних вчених, відповідає віковим нормативам, а є суттєві відставання у розумінні граматичної будови мовлення. Більшість дорослих людей із синдромом Дауна не просуваються далі початкових стадій у засвоєнні морфологічної системи мови і граматичної будови мовлення. В усному мовленні основні труднощі пов'язані з порушеннями артикуляції звуків. Однак не дивлячись на недостатню сформованість різних компонентів мовлення, діти і дорослі з синдромом Дауна демонструють достатньо високу ефективність невербальної комунікації.

Особливості розвитку мовлення у дітей з синдромом ми спостерігаємо вже у ранньому дитинстві. Так за даними літератури, якщо говорити про експресивне мовлення, то у таких дітей є явне переважання атипових вокалізацій. Перші шість місяців вони продукують більше не мовленнєвих звуків, ніж мовленнєвих.

Вивчення навичок спілкування дітей раннього віку з синдромом Дауна висвітлює як наявність збережених функцій, пов'язаних із розвитком комунікативної сфери, так і порушених. Так рівень їхньої невербальної уваги відповідає їх віку. Крім того, не дивлячись на порушення в розвитку експресивного мовлення, ці діти можуть вдало спілкуватися за допомогою жестів.

Враховуючи сучасні дослідження і знаючи про особливості розвитку дітей з синдромом Дауна, зокрема їхню перевагу у обробці зорово-просторової інформації на відміну від вербальної, при розробці стратегії корекційної роботи потрібно спиратись і концентруватись саме на зорово-слуховій та зорово-моторній модальності подачі інформації. Так, за даними багатьох дослідників, корекційно-навчальні методики в яких використовується переважно слухове сприйняття, призводять до фрустрації і не сприяють успішному навчанню даної категорії дітей.

Орієнтуючись на розуміння того, як формується профіль психомоторного розвитку при синдромі Дауна та за для успішної ранньої допомоги дітям з синдромом Дауна пріоритетною виявляється корекційна робота спрямована на розвиток конкретної дитини, на її сім'ю та оточення та на взаємодію мати-дитина. Звертаємо увагу на те, що рання допомога буде більш ефективною, якщо сім'я, отримавши фахову підтримку спеціаліста, активно допомагає в реалізації програми раннього втручання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Лаутеслагер П. Речевое развитие детей раннего возраста с синдромом Дауна. Проблемы и решения / Пер. с англ. О.Н. Ертановой. – М., «Монолит», 2003*
2. *Deborah Fidler.(2003) Emerging Down syndrome behavioral phenotype young children/ vol. 18*
3. *Harris S (1995) Transdisciplinary therapy model for the infant with Down syndrome/ Physical Therapy, 60*

Сагайдак С.П.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Стаття посвячена изучению особенностей развития невербальных средств общения у будущих психологов. Выявлено, что большинство будущих специалистов имеют низкий уровень развития по всем параметрам способностей невербальной коммуникации, что требует комплексной психологической коррекции путем развития непосредственно невербальных средств общения и их факторов (профессиональных качеств психолога – эмпатии, рефлексии, социального интеллекта).

Специфіка діяльності психолога полягає в тому, що вона належить до соціономічних видів праці та побудована на ефективному спілкуванні фахівця з людьми. Продуктивність професійного спілкування психолога визначають його комунікативні здібності та вміння, зокрема: вміння орієнтуватися в ситуації спілкування, керувати своєю поведінкою, слухати і розуміти співрозмовника, використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування тощо. Слід зауважити, що під час підготовки фахівців більша увага приділяється володінню вербальними техніками спілкування, у той час, коли не менш важливою складовою комунікативної підготовки є розвиток професійно-значущих невербальних засобів спілкування у майбутніх психологів, адже, спілкуючись з клієнтом, психолог використовує повний комплекс засобів, наявних в його професійному арсеналі, в тому числі й свої невербальні засоби спілкування.

У сучасній психологічній літературі порушується питання необхідності та доцільності використання невербальних компонентів спілкування у терапевтичній взаємодії та консультативному процесі. Це питання розглянуто в роботах Ю.Є.Альошиної, А.А.Бадхен, С.В.Васьківської, П.Екмана, Ю.М.Ємельянова, Р.Кочюнаса, І.Г.Малкіної – Пих, Ю.А.Паскевської, С.В.Петрушина, Дж.Хансен, Н.Ф.Шевченко, К.В.Ягнюк тощо. Але слід зазначити, що проблема невербальних засобів спілкування в психології завжди розглядається в контексті інших структурних компонентів спілкування, а конкретизованому та детальному вивченню майже не піддається, що і обумовлює актуальність та необхідність постановки мети нашого дослідження, яка полягає у вивченні особливостей розвитку невербальних засобів спілкування у майбутніх психологів.

В результаті теоретичного аналізу психологічної літератури з даної проблематики зі всієї складної системи засобів невербального спілкування нами були виокремлені такі професійно-значущі для психолога невербальні засоби, як: міміка, жести, кивки головою, пози, візуальний контакт, напрям погляду (кінесична система); організація простору та дистанція (проксемична система); тон, темп та гучність голосу, інтонація (просодична система); сміх, паузи (екстралінгвістична система). Всі вище зазначені елементи невербальної комунікації є дуже важливими складовими людського спілкування, використання, аналіз та розуміння яких може допомогти краще та глибше пізнати внутрішнє життя клієнта, більш ефективно вплинути на побудову психологічного контакту в терапевтичній роботі, а значить, підвищити рівень професійної підготовки психолога.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Для досягнення мети нашого дослідження (вивчення особливостей розвитку невербальних засобів спілкування у майбутніх психологів) нами була використана «Методика експертної оцінки невербальної комунікації» А.М.Кузнецова [1], що складається з 20 запитань, які дозволяють діагностувати три параметри невербального спілкування: 1) загальну оцінку невербального репертуару людини з точки зору його різноманітності, гармонійності та диференційованості; 2) чуттєвість, сенситивність людини до невербальної поведінки іншого, здатність до адекватної ідентифікації; 3) здатність до управління своїм невербальним репертуаром відповідно меті та ситуації спілкування. Крім того, на основі загальних оцінок за трьома параметрами виявляється загальний показник рівня розвитку перцептивно-комунікативних можливостей людини. Ця методика була обрана нами в зв'язку з тим, що:

1. Відповіді на запитання опитувальника отримуються не тільки від досліджуваного, але й від двох експертів, в якості яких можуть виступати родичі, керівники, педагоги, друзі, що дозволяє певною мірою уникнути суб'єктивності в оцінці особливостей невербальної комунікації досліджуваного.

2. У змісті запитань методики представлені професійно-значущі невербальні засоби спілкування в діяльності психолога. Наприклад, дослідження невербальних засобів, що належать до кінесичної системи, можливе за допомогою таких запитань, як: «Чи вважаєте ви, що у нього (неї) бувають "зайві" жести і рухи, коли він (вона) прагне виразити свої думки і почуття?», «Як ви вважаєте, чи може він (вона) керувати своєю мімікою під час конфліктної ситуації?», «Чи вміє він (вона), на вашу думку, виразом очей і поглядом проявити увагу до інших людей, привітність, зацікавленість?» Аналіз просодичної системи представлений в наступних запитаннях: «Чи може він (вона) знайти відповідні інтонації голосу для вираження своїх почуттів та ставлення до інших людей?», «Як ви вважаєте, чи реагує він (вона) на зміни вашого голосу (на прояв іронії, хвилювання, тощо)?».

3. Розвиток невербального спілкування - це комплексний феномен, який включає в себе вміння адекватно розуміти, тобто декодувати невербальну поведінку партнера зі спілкування, та вміння адекватно кодувати, тобто проявляти різні види поведінки, пов'язані з комунікацією. Отже, у змісті даного опитувальника є запитання, які спрямовані на вміння кодувати («Чи відрізняється його (її) міміка виразністю, різноманітністю, гармонією?», «Чи може він (вона) передавати відтінки, нюанси своїх відчуттів, емоцій, використовуючи різні немовні засоби поведінки?») та декодувати («Чи вміє він (вона) по зміні вашої ходи, пози визначити ваше самопочуття, настрої, стан?», «Як ви вважаєте, чи реагує він (вона) на зміни вашого голосу (на прояв іронії, хвилювання тощо)?»).

В експерименті приймало участь 94 студенти I курсу Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, які навчаються за спеціальністю "Психологія". Результати нашого дослідження представлені у таблиці 1.1. Слід зазначити, що інтерпретація результатів за даною методикою була модифікована нами, що пов'язано з невикремленням автором показників рівнів розвитку невербальних параметрів, а тільки представленням варіювання балів в певних межах, зокрема: загальна оцінка невербального репертуару людини – від 9 до 9 балів; сенситивність людини до невербальної поведінки іншого – від 28 до 7 балів; здатність управління своїм невербальним репертуаром – від 23 до 2 балів та загальний показник рівня розвитку перцептивно-комунікативних можливостей людини від 0 до 60 балів. Тому нами був зроблений розподіл рівнів розвитку кожного параметру здібностей суб'єктів невербальної комунікації.

Таблиця 1.1

Особливості розвитку невербальних засобів спілкування у майбутніх психологів (у %)

N=94

Рівень	Параметри								
	Загальна оцінка невербального репертуару людини			Сенситивність людини до невербальної поведінки іншого			Здатність до управління своїм невербальним репертуаром		
	К-сть набраних балів	Абс. к-сть	%	К-сть набраних балів	Абс. к-сть	%	К-сть набраних балів	Абс. к-сть	%
Високий	(4)-(9)	5	5	(22)-(28)	7	8	(17)-(23)	4	5
Середній	(-3)-(-3)	38	41	(14)-(21)	37	39	(9)-(16)	36	38
Низький	(-4)-(-9)	51	54	(7)-(13)	50	53	(2)-(8)	54	57

Якісний аналіз кількісних результатів дослідження вказує на те, що більша частина майбутніх психологів (від 53 до 57 %) знаходиться власне на низькому рівні розвитку за всіма параметрами здібностей суб'єктів невербальної комунікації. Також значна кількість студентів має показники середнього рівня розвитку (від 38 до 41 %) різноманітності, гармонійності, диференційованості невербального репертуару (41 %), сенситивності до невербальної поведінки іншої людини (39 %) та здатності до управління своїм невербальним репертуаром (38 %). Студенти з високим рівнем розвитку вище зазначених параметрів діагностуються у незначній кількості (від 5 до 8 %). Такий стан речей, на нашу думку, пов'язаний з недостатньою практичною професійною підготовкою майбутніх психологів, яка зосереджується у переважній більшості на розвитку вербальних засобів спілкування, зокрема, процесах говоріння та слухання.

Дана методика також дозволила визначити загальний рівень розвитку перцептивно-комунікативних можливостей майбутніх психологів, що представлено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Рівень розвитку перцептивно-комунікативних можливостей майбутніх психологів(у %)

N=94

Рівень	К-сть набраних балів	Абс. к-сть	%
Високий	(41)-(60)	6	6
Середній	(20)-(40)	37	40
Низький	(0)-(19)	51	54

Як видно з таблиці 1.2, низький рівень розвитку перцептивно-комунікативних можливостей мають 54 % досліджуваних, середній – 40 %, а високий – лише 6 % респондентів.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що рівень розвитку невербальних засобів спілкування сучасних майбутніх психологів є недостатнім для здійснення професійної діяльності, а значить, вимагає комплексної психологічної корекції шляхом розвитку безпосередньо невербальних засобів спілкування та їх чинників (професійних якостей психолога - емпатії, рефлексії, соціального інтелекту), що вимагає подальшого експериментального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.Фетискин, В.В.Козлов, Г.М.Мануйлов. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2005. – 490 с.

УДК 376.36 : 373.2

Січкачук Н.Д.

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З МОТОРНОЮ АЛАЛІЄЮ

В статтє представлена методика и результати дослідження урєвня розвитку комунікативної компетенції емоційно-оціночної лєксії у старших дошкільників с моторною алалією.

Сучасні тенденції розвитку української та зарубіжної дошкільної освіти вказують на підвищення уваги до проблеми успішної соціалізації дитини з порушеннями мовлення.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми формування емоційно-оцінної лєксії у дітей дошкільного віку, в тому числі і з порушеннями мовленнєвого розвитку, свідчить про складність і багатоаспектність цього феномену. Реалізуючись у мовленні, емоційно-оцінна лєксія стає засобом формування соціальних зв'язків дитини з навколишнім світом.

Наукові дослідження Г. Жаренкової, В. Орфінської, Є. Соботович, С. Шаховської та інших свідчать, що у зв'язному мовленні дітей із моторною алалією спостерігаються порушення процесу мотивації та програмування мовленнєвого висловлювання. Причиною порушення послідовності розповіді науковці також називають емоційний фактор: на перше місце виходить найбільш яскравий елемент, пов'язаний із минулим досвідом дитини; недостатність уявлень про семантику слова, що не дає можливості дитині використовувати його у процесі комунікації; у процесі спілкування, який ініціюється іншими людьми, часто спостерігається мовленнєвий негативізм або мала мовленнєва активність, стимулюючи поведінковий негативізм [1], [2], [5].

Отже, в даній статті ми пропонуємо розглянути серію завдань спрямовану на дослідження рівня розвитку комунікативної компетенції лінгвістичного компоненту вище зазначеного прошарку лєксічної будови мовлення у старших дошкільників з моторною алалією.

З цією метою ми використовували методики І. Кондратенко; Г. Урунтаєвої та Ю. Афонької, 1998; Л. Вітгенштейна та Дж. Остіна [3] у модифікації для дітей із мовленнєвою патологією, яка полягала у спрощенні структури речення, зменшенні кількості слів, можливості дати відповідь у невербальній формі.

Отже, з метою дослідження комунікативної компетенції ми запропонували спеціально розроблену систему завдань.

Серед дітей з II та III рівнями загального недорозвитку мовлення проводилася бесіда за авторським опитувальником №1: "Що це за слова (веселий, сумний, страшний)? Для чого ці слова? Коли тобі весело (страшно)? Коли ти злий (сумний, здивований)? Які слова розповідають про наші хороші почуття? Які слова розповідають про наші погані почуття?"

Мета даної бесіди: вивчення розуміння значення емоційно-оцінної лєксії для практичного використання під час бесіди (правильність побудови фрази) та з'ясування значення певної емоції для кожної дитини (адекватність життєвій ситуації).

Дітям із I рівнем загального недорозвитку мовлення пропонуються питання лише типу "Коли ти веселий...?", відповідь приймається у невербальній формі: перед дитиною викладені малюнки, а інструкція: "Покажи...".

Інтерпретація результатів виконання завдання дозволяє оцінити рівень практичного використання емоційно-оцінної лєксії, як показника усвідомлення її семантики, розвитку синтаксичної будови мовлення та значення для власної особистості.

Бесіда за авторським опитувальником №2 з використанням малюнків пропонувалась дітям із II та III рівнем загального недорозвитку мовлення: "Що роблять люди? Отже, які вони? Що скажемо щоб заспокоїти? Що скажемо щоб помиритися? Що скажемо щоб розвеселити? Що скажемо щоб здивувати?"

Мета: вивчення розуміння емоційних станів інших людей та навичок використання емоційно-оцінної лєксії в діалозі та монолозі (правильність побудови фрази).

Інтерпретація результатів опитування показує рівень розвитку здатності використовувати емоційно-оцінну лєксіку в різних ситуаціях спілкування.

Завдання - гра "Буває чи ні?" пропонувалась всім дітям. Діти з I рівнем загального недорозвитку мовлення повинні були виявити згоду чи не згоду жестом чи словом та закінчити репліку правильним звуконаслідуванням. Зміст творів відбирається з врахуванням рівня мовленнєвого розвитку.

Мета даного завдання-гри: вивчення рівня розуміння та навичок вербального й емоційного вираження заперечення, як засобу позитивної чи негативної оцінки дійсності.

Інтерпретація результатів дозволяє оцінити рівень розвитку навичок емоційного вираження згоди чи незгоди у вербальній формі.

Гра "Новий товариш" пропонувалась з метою з'ясування здатності дітей до діалогічного мовлення, вивчення адекватності використання інтонаційних засобів до змісту діалогу.

Інтерпретація результатів виконання завдання дозволяє оцінити рівень сформованості діалогічного мовлення та навичок використання в ньому засобів емоційної виразності.